

Percepce principu solidarity a role státu v době před pandemií covidu-19 a v jejím průběhu jako výzva pro sociálně-pedagogické působení v oblasti posilování sociální soudržnosti

Jiří Pospíšil – Ivana Olecká

Abstrakt

Pandemie covidu-19 ovlivnila hospodářský, sociální i politický život všech občanů. Primárním teoretickým předpokladem této práce je, že vlivem pandemie covidu-19 došlo k posunu v chápání role státu směrem k posílení solidarity a přesvědčení o nutnosti vyšší míry zapojení státu do řešení sociálního ohrožení. Sekundární předpoklady poukazují na proměnu vlivu pohlaví, věku a vzdělání na vnímání solidarity a role státu. Základní hypotéza testovala, zda existuje změna v postojích k sociální politice státu v době před covidem a v době covidové. Dále byly formulovány hypotézy o rozdílech z hlediska pohlaví, věku a vzdělání. Statistická významnost hypotéz byla testována pomocí χ^2 statistiky a pro dvourozměrné ($C \times R$) kontingenční tabulky. Platnost základní hypotézy nebyla potvrzena ($p = 0,18$). V obou letech převládá bez rozdílu ve více než 50 % v populaci názor, že každý člověk by se měl postarat sám o sebe a nést plnou zodpovědnost za svou budoucnost. Naopak vliv všech sociodemografických proměnných se potvrdil a vede ke strukturálním rozdílům ve vnímání solidarity a role státu. K posilování soudržnosti a snižování napětí mohou přispět sociálně-pedagogické programy v preventivní i intervenční rovině.

Klíčová slova: covid-19, solidarita, role státu, nerovnost, sociální pedagogika

Abstract

The Covid-19 pandemic affected the economic, social and political lives of all citizens. The primary theoretical assumption of this paper is that the impact of the Covid-19 pandemic led to a shift in the understanding of the role of the state in terms of strengthening solidarity and the belief that there should be a greater degree of state involvement in the addressing of social threats. Secondary assumptions point to the changing influence of gender, age and education on perceptions of solidarity and the role of the state. The primary hypothesis tested whether a change occurred in terms of attitudes towards state social policy between the pre-Covid and Covid eras. Furthermore, we formulated hypotheses on gender, age and education differences. The statistical significance of the hypotheses was tested using the χ^2 statistic and for $C \times R$ contingency tables. The validity of the primary hypothesis was not confirmed ($p = 0.18$). In both years, the opinion of more than 50% of the population was that people should take care of themselves and should bear full responsibility for their future. In contrast, the influence of all the sociodemographic variables was confirmed, thus leading to structural differences in perceptions of solidarity and the role of the state. Social-educational programmes at both the prevention and intervention levels could contribute to strengthening cohesion and reducing tensions.

Keywords: Covid-19, solidarity, role of the state, inequality, social education

Úvod

Pandemie covidu-19 ovlivnila významnou měrou hospodářský, sociální i politický život všech občanů a polarizovala společnost (Smolík, 2022; Grossman et al., 2020; Allcott et al., 2020). V době pandemie covidu-19 se ukázalo, že zprostředkovaná nebo přímá osobní zkušenost s rizikem vede občany k tomu, aby v počátečních fázích podnikli kroky k zajištění bezpečnosti sebe, svých blízkých a své komunity, a to vzhledem k závažnosti situace a okamžitým a dramatickým změnám politiky na státní a místní úrovni. (Gadarian, Goodman a Pepsinsky, 2021) Role sociálního státu byla posílena. Vlády musely přijmout bezprecedentní opatření v oblasti veřejných výdajů, aby zmírnily důsledky paniky pandemických dopadů. (Ares, Bürgisser a Häusermann, 2021) Sociální stát měl zásadní význam jak pro udržení sociální soudržnosti a podporu akceptace výlukových opatření,

tak také pro doplňování nefarmakologických zásahů, které vlády použily ke zpomalení šíření covidu-19 (Ebbinghaus, Lehner a Naumann, 2022). Veřejná debata zaznamenala renesanci sociálního státu jako nástroje krizového řízení. Nevyjasněnou otázkou však zůstává, zda se veřejné mínění během pandemie posunulo směrem k vyšší míře redistribuce v rámci sociální politiky či nikoliv. V Evropě jsme mohli během pandemie pozorovat různé přístupy k řešení krizové situace v závislosti na daném modelu sociální politiky (Bajajová, 2022). Každý z modelů evropské sociální politiky (anglosaský, nordický, kontinentální a středomořský) (Vostatek, 2021) nabízí jiné způsoby vyrovnání se problematikou krize a posílení role sociálního státu při jejím řešení. Česká republika, zdá se, stojí poněkud na rozhraní těchto modelů a ve svém dalším směřování stojí na rozcestí. A postoje k optimálnímu řešení jsou ovlivňovány především sociodemografickými faktory (pohlaví, věk, vzdě-

lání, ekonomická situace aj.) (Gelepathis a Giani, 2022; Rania et al., 2022). Na jednu stranu je ve společnosti silná poptávka po zvýšení redistribuce a posílení vynucené solidarity, na straně druhé se nemalá část společnosti upíná k efektivnímu státu s minimální redistribucí a vysokou mírou subsidiarity. Na tento rozpor poukazují i výsledky naší provedené výzkumu.

Ačkoli existuje mnoho studií, které se zabývají ekonomickými a ideologickými kořeny politických preferencí, stále víme poměrně málo o tom, jak se politické preference mění. V extrémních situacích, jako je pandemie covidu-19, v zásadě existují čtyři různé způsoby reakce veřejného mínění: posun, stabilita, polarizace nebo konvergence (Ares, Bürgisser a Häusermann, 2021). Dle dostupné literatury se zdá, že ekonomické šoky mají spíše polarizační účinky na postoje, přičemž hlavním podmiňujícím faktorem je předchozí ideologie (Brunner, Ross a Washington, 2011; Dorn,

Hanson a Majlesi, 2020). Možné ale je, že se postoje se budou naopak sblížovat (Merkley et al., 2020; Schraff, 2021: 20). V této práci vycházíme ze dvou teoretických předpokladů:

- Vlivem pandemie covidu-19 došlo k posunu ve vnímání role státu směrem k posílení solidarity a míry zapojení státu do řešení sociálního ohrožení, a to i v případě potenciálních hrozeb (H1) (systémový posun).¹
- Vlivem pandemie covidu-19 došlo k posunu ve vnímání role státu, míry solidarity a zapojení státu do řešení sociálního ohrožení, a to i v případě potenciálních hrozeb, u mužů a žen (H2) a u různých věkových (H3) či vzdělanostních skupin (H4) (strukturální posuny).

Na základě uvedených předpokladů potom v diskusi rozvíjíme dopady jednotlivých vnímání role sociálního státu a jeho proměn na pedagogické působení pomáhajících disciplín, zejména sociální pedagogiky. Specifická vnímání a rozlišování role sociálního státu jako aktéra sociální politiky přitom rozlišujeme podle míry solidarity (Arts a Gelissen, 2001). Jelikož je solidarita a jednání založené na ní jedním ze základních principů sociální pedagogiky (Kraus, 2008; Kraus a Hoferková, 2016), definuje vnímání solidarity rovněž výchozí podmínky pro sociálně-pedagogické působení v podobě programů pro rozvoj solidarity nebo prevence asociálního či deviantního chování (Akers a Jennings, 2019).

Metody

Výzkum byl autory textu koncipován jako kvaziexperimentální průřezová studie ex post facto. Data byla získána kombinovanou metodou sběru dat prostřednictvím strukturovaného online dotazníku s využitím výzkumného nástroje Social Survey Project (Pospíšil, 2018) na území celé České republiky a prostřednictvím školených zataželů v terénu. Tato data jsou sbírána periodicky od roku 2009. Analyzovaná data jsou složena ze dvou výzkumných souborů. První výzkumný soubor byl sbírán od října 2018 do června 2019 (dále jen 2018) a druhý od září 2020 do ledna 2022, tj. v období protipandemických omezení (dále jen 2021). Kvótně konstruovaný výběr byl pro účely statistické analýzy ořezán podle populačních výkazů Českého statistického úřadu (ČSÚ 2018; 2019). Analyzovaná data lze považovat za reprezentativní z hlediska pohlaví a věku respondentů – ve většině stratifikačních kritérií byl rozdíl mezi populací a vzorky ve stratifikačních kritériích menší než 10 %. Výzkum byl proveden s využitím interního výzkumného protokolu katedry křesťanské sociální práce pro kvantitativní výzkum.

Limit sběru dat daný online dotazováním byl vyvažován přímým asistovaným sběrem skolenými výzkumníky. Přesto vzhledem k obsáhlosti a náročnosti výzkumného ná-

stroje mohla být reprezentativnost souboru zajištěna pouze z hlediska pohlaví a věku. Větší ořez – např. dle vzdělání, velikosti obce či socioekonomického statusu již přinášel významné ztráty v rozsahu výzkumného souboru a snižoval validitu statistických testů kvůli nízkým četnostem v kontingenčních tabulkách. Z toho důvodu jsou veškeré generalizace formulovány s ohledem na tento limit. Autoři jsou si plně vědomi toho, že svým pojetím analýzy nezahrnují specifika problematiky s ohledem na všechny sociální kategorie a je limitem této studie, že tyto vynechané kategorie mohou mít ke zkoumanému fenoménu specifický postoj. Tento limit vyvažujeme zapojením faktoru vzdělání do analýzy a ukazujeme postoje v jednotlivých vzdělanostních skupinách. Detailnější analýza těchto postojů však zdaleka přesahuje záměr tohoto textu, jehož cílem je spíše upozornit na trendy nežli provést podrobnou analýzu z hlediska specificky zaměřených skupin obyvatel.

V měření z roku 2018 byla získána data od celkově 1 764 respondentů, v roce 2021 od 3 223 respondentů. Pohlaví bylo identifikováno pomocí kategoriální uzavřené škály sestávající z kategorií muž a žena. V měření z roku 2018 byli muži zastoupeni 49,04 % (865) a ženy 50,96 % (899). V měření roku 2021 byli muži zastoupeni 48,22 % (1 554) a ženy 51,78 % (1 669). Věk respondentů byl zjišťován pomocí otevřené odpovědi, a následně byly věkové kategorie seskupeny do desetiletých věkových kategorií s výjimkou první skupiny, která začínala od 20 let, a poslední skupiny, která sdružuje všechny osoby nad 64 let. V měření roku 2018 bylo ve skupině 20–24 let 7,77 % respondentů (137), ve skupině 25–34 let 17,18 % (303), ve skupině 35–44 let 21,09 % (372), ve skupině 45–54 let 18,93 % (334), ve věkovém rozmezí 55–64 let 15,53 % (274) a v poslední skupině 65+ let 19,50 % (344). V měření roku 2021 bylo ve skupině 15–24 let 7,17 % respondentů (231), ve skupině 25–34 let 17,28 % (557), ve skupině 35–44 let 20,94 % (675), ve skupině 45–54 let 19,14 % (617), ve věkovém rozmezí 55–64 let 15,67 % (505) a v poslední skupině 65+ let 19,80 % (638).

Měření vnímání sociálního státu a jeho role je značně ztíženo náročnou definicí solidarity i subsidiarity či ekvivalence a odlišným chápáním těchto pojmů v různých koncepcích. Na operacionalizaci samotných pojmů solidarity a subsidiarity jsme proto rezignovali a jejich měření prováděli na základě deskriptice odlišných tendencí. Při tomto způsobu definiční operacionalizace obou principů bylo přitom nezbytné jejich uchopení takovým způsobem, abychom mohli jednotlivé postoje k sociálnímu státu pojmenovat srozumitelně všem věkovým i vzdělanostním kategoriím. Při měření vnímání jsme se proto zaměřovali především na široce srozumitelné vyjádření míry solidarity, přičemž výsledná škála obsahovala tři základní polohy – minimální, průměrnou a extrémní míru solidarity. Tyto tři polohy byly vyjádřeny jako možné odpovědi

na otázku „V oblasti sociální politiky státu je Vám nejbližší postoj?“. Minimální solidaritu reprezentoval postoj „Každý člověk by se měl postarat sám o sebe a nést plnou zodpovědnost za svou budoucnost. Výjimkou mohou být snad jen lidé, kteří se ze závažných důvodů nemohou o sebe postarat (těžce nemocní, postižení apod.)“ (1), průměrnou solidaritu postoj „Stát, kraje a obce by se měli přiměřeně svým ekonomickým možnostem starat o všechny třeba jen mírně sociálně i zdravotně znevýhodněné“ (2) a nakonec extrémní solidarita byla popsána jako postoj tvrdící, že „Stát, kraje a obce by měli převzít podstatně větší díl odpovědnosti za občany a zajistit jim přístup k bydlení, práci a spravedlivému výdělků“ (3). Nutno konstatovat, že v případě všech tří vyjádření se jedná o konstrukty, které mají za cíl pojmenovat základní tendence myšlení respondentů. Výsledkem měření proto není samotný postoj ke konstruktu solidarity (ten z něj pouze dedukujeme), který je pro významnou většinu respondentů obtížně uchopitelný a jehož porozumění se v jednotlivých skupinách populace významně liší. Spíše je tedy měřena tendence ekonomicky zabezpečených vysokopříjmových a středněpříjmových skupin přijmout podíl ekonomické a sociální odpovědnosti za kohezi společnosti a ochota podílet se na jejím zachování. Zároveň také tendence ekonomicky slabě nebo nedostatečně zabezpečených nízkopříjmových skupin tuto odpovědnost vyžadovat a vymáhat. Otázku po míře solidarity jsme poprvé v našem periodickém měření položili v roce 2018. Na základě analýzy výsledků jsme identifikovali velký potenciál této informace. Z komparativních důvodů jsme stejné měření opakovali v roce 2020, nicméně v tomto roce došlo k obohacení výzkumného nástroje o detailnější měření této problematiky. Analýza těchto výsledků bude předmětem následných studií.

První hypotéza byla zaměřena na ověření platnosti prvního teoretického předpokladu. Testovala, zda (H1) existuje změna v postojích k sociální politice státu v době před covidem a v době covidové. Další hypotézy byly formulovány na podporu druhého teoretického předpokladu o rozdílech v postojích hlediska pohlaví (H2), věku (H3) a vzdělání (H4). Statistická významnost hypotéz byla testována pomocí χ^2 statistiky a pro dvourozměrné (C x R) kontingenční tabulky. Pro lepší interpretaci výsledků a možnosti analýzy věcné významnosti (Soukup a Raibušic, 2007) byly vypočteny adjustované reziduály (z) v každé buňce. Míra statistické závislosti je v tabulkách vyjádřena hvězdičkami (* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$) (Azen a Walker, 2021).

Výsledky výzkumu

Nejprve byla testována hypotéza H1 o existenci změny v postojích v době před covidem a v době covidové. Platnost hypotézy nebyla potvrzena ($p = 0,1847$). V obou

letech převládá ve více než 50 % v populaci názor, že každý člověk by se měl postarat sám o sebe a nést plnou zodpovědnost za svou budoucnost. Výjimkou mohou být snad jen lidé, kteří se ze závažných důvodů nemohou o sebe postarat (viz tabulku 1).

V následujících tabulkách jsou uvedeny výsledky hypotéz o ovlivnění vnímání sociálního státu (míry solidarity) a faktory pohlaví (H2 – tabulka 2), věku (H3 – tabulka 3) a vzdělání (H4 – tabulka 4).

Podle faktoru pohlaví neexistoval v postojích k sociální politice státu statisticky významný rozdíl v roce 2018 ($p = 0,458$). Tento rozdíl byl však identifikován v roce 2021 ($p = 0,033$). Rozdíl je patrný u názoru, že každý člověk by se měl postarat sám o sebe a nést plnou zodpovědnost za svou budoucnost. Hodnota z-scóre nám ukazuje, že muži měli v roce 2021 větší tendenci se přiklánět právě k tomuto názoru (z: 2,60**).

Tabulka 1 Kontingenční tabulka k hypotéze H1: Existuje změna v postojích k sociální politice státu v době před covidem a v době covidové

V oblasti sociální politiky státu je Vám nejbližší postoj	Rok		Celkem
	2018	2021	
1 [†]	899	1622	2578
2 [†]	520	1021	1575
3 [†]	345	580	925
Celkem	1764	3223	4987

Zdroj: vlastní data, k dispozici u autorů

[†]Legenda: (1) Každý člověk by se měl postarat sám o sebe a nést plnou zodpovědnost za svou budoucnost. Výjimkou mohou být snad jen lidé, kteří se ze závažných důvodů nemohou o sebe postarat (těžce nemocní, postižení apod.). (2) Stát, kraje a obce by se měli přiměřeně svým ekonomickým možnostem starat o všechny třeba jen mírně sociálně i zdravotně znevýhodněné, (3) Stát, kraje a obce by měli převzít podstatně větší díl odpovědnosti za občany a zajistit jim přístup k bydlení, práci a spravedlivému výděлку.

Tabulka 2 Postoje k sociální politice státu dle pohlaví

	V oblasti sociální politiky státu je Vám nejbližší postoj							
	1 [†]		2 [†]		3 [†]		Celkem	
	2018	2021	2018	2021	2018	2021	2018	2021
Muž	452	819	253	471	160	264	865	1554
	z: 1,06	z: 2,60**	z: -0,21	z: -1,61	z: -1,10	z: -1,44		
Žena	447	803	267	550	185	316	899	1669
	z: -1,06	z: -2,60**	z: 0,21	z: 1,61	z: 1,10	z: 1,44		
Celkem	899	162	520	1021	345	580	1764	3223

Zdroj: vlastní data, k dispozici u autorů

Tabulka 3 Postoje k sociální politice státu dle věku

	V oblasti sociální politiky státu je Vám nejbližší postoj							
	1 [†]		2 [†]		3 [†]		Celkem	
	2018	2021	2018	2021	2018	2021	2018	2021
20-24	69	106	49	95	19	30	137	231
	z: -0,15	z: -1,40	z: 1,68	z: 3,20**	z: -1,75	z: -2,06*		
25-34	146	273	98	193	59	91	303	557
	z: -1,06	z: -0,68	z: 1,20	z: 1,66	z: -0,04	z: -1,12		
35-44	194	340	114	221	64	114	372	675
	z: 0,52	z: 0,03	z: 0,56	z: 0,67	z: -1,29	z: -0,84		
45-54	185	333	89	189	60	95	334	617
	z: 1,80	z: 2,01*	z: -1,26	z: -0,62	z: -0,82	z: -1,87		
55-64	147	261	77	150	50	94	274	505
	z: 0,97	z: 0,66	z: -0,54	z: -1,04	z: -0,59	z: 0,39		
65 +	158	309	93	173	93	156	344	638
	z: -2,08*	z: -1,07	z: -1,11	z: -2,77**	z: 3,90***	z: 4,74***		
Celkem	899	1622	520	1021	345	580	1764	3223

Zdroj: vlastní data, k dispozici u autorů

Z hlediska věku byly statisticky významné rozdíly identifikovány jak v roce 2018 ($p = 0,013$), tak v roce 2021 ($p < 0,001$). U nejmłodší věkové kategorie je oproti roku 2018 patrný v roce 2021 zdůrazněný posun k průměrné solidaritě ($z: 3,20^{**}$). Tento posun je kompenzován zejména posílením odlišného postoje seniorů v kategorii 65+ ($z: -2,77^{**}$). Zároveň skupina ve věku 20–24 let odmítá extrémní solidaritu ($z: -2,06^*$), která je naopak u seniorů velmi posílena ($z: 4,74^{***}$). U věkové kategorie 45–54 se oproti jiným věkovým skupinám posílil v roce 2021 názor, že každý člověk by se měl postarat sám o sebe a nést plnou zodpovědnost za svou budoucnost ($z: 2,01^*$). Senioři (65+) pak nejsilněji zastávají názor, že stát, kraje a obce by měly převzít podstatně větší díl odpovědnosti za občany. Tento jejich postoj je konzistentní a v roce 2021 oproti roku 2018 ještě mírně posílil ($z: 4,74^{***}$).

Z hlediska vzdělání byly rozdíly identifikovány také v obou letech ($p < 0,001$). Lidé se základním vzděláním a vyučením v oboru se přiklánějí k názoru, že stát, kraje a obce by měli převzít podstatně větší díl odpovědnosti za občany. Tento jejich postoj se ale oproti roku 2018 v roce 2021 mírně oslabil. Vysokoškoláci pak nejsilněji zastávají postoj přiměřené solidarity a tento jejich postoj během námi sledovaných let mírně posílil.

Diskuse

Klíčovými principy sociální politiky je sociální spravedlnost, solidarita, subsidiarita a participace (Krebs, 2015). Způsob, kterým jsou ve společnosti rozdělovány prostředky, je předmětem četných odborných i laických debat již od 19. století, nicméně vždy je předmětem napětí mezi solidaritou a spravedlností (Banting a Kymlicka, 2017). Úvahy nad spravedlností jsou však obsahem již mnohem starších spisů, jako například prací Platonových (2005) a Aristotelových (1996). Chápání toho, co je a není

spravedlivé se liší napříč populací. Solidarita je většinou spojena s citovými vazbami a altruistickým chováním (Bar-Tal, 1986; Laitinen a Pessi, 2014). Přesto by altruismus neměl být chápán jako sebeobětování, ale pouze jako ochota jednat s ohledem na zájmy druhých lidí, bez postranních úmyslů (Nagel, 1979). Solidaritu v některých konceptech můžeme od spravedlnosti oddělit (Laitinen a Pessi, 2014). Meulen (2017) vysvětluje, že zatímco solidarita vyjadřuje vztah k druhým lidem, spravedlnost vnímá člověka jako izolovanou bytost zaměřenou na své vlastní zájmy. V případě spravedlnosti tedy chybí morální odpovědnost vůči blahu ostatních členů. Pro solidaritu je společné členství charakteristické vzájemnou péčí a úctou, zatímco subsidiarita, doplňující princip rozvoje společenství, je chápána jako vodítko pro společenské jednání, které usměrňuje rozhodování na té společenské úrovni, která je neúčinnější, se zvláštním ohledem na moc místní a komunální úroveň společnosti (Schweigert, 2002). Ekvivalenci lze charakterizovat čtyřmi prvky: a) usilovná a tvrdá práce a využívání individuálních dispozic k sebeprosazení na trhu práce, b) adekvátní odměna, c) ti, kdo takto tvrdě pracují, jsou schopni zajistit svou existenci a nepotřebují žádný sociální transfer, d) ekonomické selhání a nesoběstačnost jedince je způsobena jeho chybou. Aplikace tohoto principu podporuje motivaci k práci, směřuje k sociální nezávislosti občanů na státu a k jejich soběstačnosti a v důsledku vede k menším nárokům na rozsah redistribucí na sociální účely (Žížková, 2007).

Navzdory našim teoretickým očekáváním, pandemie covidu-19 celkově neovlivnila postoje vůči míře solidarity a ekvivalence. Subsidiární princip při sociálním a ekonomickém zabezpečení rodiny a s ním související snížená míra redistribuce prostředků v rámci sociálního státu je v české společnosti trvale silně upřednostňovaným přístupem k roli státu a míře nucené solidarity (mírně nad 50 %). Ve srovnání s jinými státy EU je podpora redistribuce velmi nízká, jak

ukazují dřívější výzkumy (Burgoon, 2014; Lahusen, Grasso a Grasso, 2018). Domníváme se, že silná a dlouhodobá převaha a zejména stabilita tohoto postoje je příčinou, proč ani v době pandemie nedošlo v ČR k systémovému posunu v chápání role státu směrem k posílení solidarity a míry zapojení státu do řešení sociálního ohrožení. Nicméně výrazný a dlouhodobý příklon poloviny populace k akcentaci subsidiárního přístupu na úrovni jednotlivce či jeho blízkého okolí a s ním souvisejícího ekvivalenčního principu, který je vnímán jako rovnost přístupu (equity), je zjevně příčinou, proč je pro značnou část populace tolik obtížné přijetí inkluzivní sociální politiky ve školství, sociálních službách či v rámci dalších nástrojů sociální politiky (Mareš a Sirovátka, 2008). Dokonce se jeví jako pravděpodobné, že vzhledem k nízké míře solidarity by česká populace spíše než jiné preferovala Platónovo pojetí spravedlnosti ve společnosti. To je založeno na přesvědčení, že každý by měl vykonávat, vlastnit či obstarávat to, co mu náleží (harmonický princip), resp. to, co je jeho povinností a odpovědností (Platón, 2005, 433b – 435b). Rawlsovo pojetí spravedlnosti (Rawls, 2005), kdy spravedlnosti je dosahováno narovnáváním příležitostí (nebo v negativním smyslu aktivním odstraňováním nerovností) směrem dosažení rovnosti příležitostí (equality), se právě pro poměrně nižší míru podpory solidarity v ČR často nesetkává s pochopením. Odmítavý postoj k širší aplikaci opatření vedoucích k narovnávání příležitostí, resp. odbourávání nerovností, může být také příčinou, že v České republice bylo ve srovnání s jinými státy děláno v důsledku pandemie poměrně málo změn v sociální politice (Bajajová, 2022). V praxi se tento spíše rezervovaný postoj k solidaritě projevuje ve společnosti politickým zápasem o míru redistribuce zdrojů s vyhraněnými postoji, přičemž nemalá část populace preferuje zeštíhlení sociálního státu. Naproti tomu druhá významná část populace se domáhá zvýšení redistribuce prostředků

Tabulka 4 Postoje k sociální politice státu dle vzdělání

	V oblasti sociální politiky státu je Vám nejbližší postoj							
	1 [†]		2 [†]		3 [†]		Celkem	
	2018	2021	2018	2021	2018	2021	2018	2021
základní	22	46	17	33	28	32	67	111
	$z: -3,03^{**}$	$z: -1,91$	$z: -0,75$	$z: -0,45$	$z: 4,68^{***}$	$z: 3,02^{**}$		
vyučením v oboru	175	315	83	178	105	151	363	644
	$z: -1,18$	$z: -0,80$	$z: -3,10^{**}$	$z: -2,46^*$	$z: 5,05^{***}$	$z: 4,03^{***}$		
středoškolské	376	680	218	402	131	241	725	1323
	$z: 0,63$	$z: 1,02$	$z: 0,45$	$z: -1,32$	$z: -1,32$	$z: 0,27$		
vysokoškolské	326	581	202	408	81	156	609	1145
	$z: 1,57$	$z: 0,35$	$z: 2,47^*$	$z: 3,58^{***}$	$z: -4,81^{***}$	$z: -4,80^{***}$		
Celkem	899	1622	520	1021	345	580	1764	3223

Zdroj: vlastní data, k dispozici u autorů

a nárokuje si vyšší míru péče a zabezpečení ze strany státu, přičemž požadována je zejména vyšší míra solidarity.

I když nedochází k systémovému posunu ke vnímání role sociálního státu, je zajímavé sledovat posuny a proměny ve struktuře preferencí jednotlivých postojů k sociálnímu státu. Pohlaví bylo prvním ze sledovaných faktorů, u nichž jsme očekávali signifikantní vliv na vnímání role státu a míru solidarity. Jak ukazují některé výzkumy (Rania et al., 2022), ženy v době pandemie trávily více času při zajišťování domácností a také při solidarizačních aktivitách. Zatímco v roce 2018 byli muži i ženy v postoji vůči solidaritě v sociální politice státu indiferentní, rok 2021 přinesl příklon žen k postojům s deklarovanou přiměřenou nebo až extrémní podporou solidarity. Naproti tomu muži pozici s nižší podporou solidarity podrželi i v době pandemie. Existuje předpoklad, že tyto postoje vychází z osobní zkušenosti se znevýhodněním, kdy nezušlost s touto problematikou snižuje tendenci solidaritu preferovat (Fraser a Honneth, 2005).

Poněkud pestřejší je situace s ohledem na věk respondentů, kdy lze pozorovat posun v postojích v rámci jednotlivých životních etap. Ačkoliv statistická závislost vnímání role sociálního státu a solidarity byla na věku byla prokazatelná již v roce 2018, rok 2021 přinesl ostřejší vyhranění jednotlivých věkových skupin. Pozoruhodná je zejména skutečnost, že přiměřenou solidaritu akcentuje nejmladší věková skupina, přičemž s věkem dochází k přesvědčení o nutnosti snižování role solidarity a posilování subsidiarity. Tento trend, který vrcholí ve věku 45–54 let, je projevem nezávislosti střední generace nacházející se na vrcholu svého produktivního věku. Jejich postoj proto může být zdrojem konfliktu s generací seniorů (van Gaalen a Dykstra, 2006), kteří naopak očekávají až extrémní solidaritu.

Ještě výraznější rozdíly panují mezi skupinami s různou úrovní vzdělání. Za pozitivní zjištění pokládáme podporu přiměřené solidarity u vysokoškolsky vzdělaných, a to jak v roce 2018, tak i 2021. Naše zjištění kontrastuje s výzkumem European Social Survey (ESS)², který publikovali Gelepathis a Giani (2022). Zjistili, že s vysokoškolským vzděláním se snižuje ochota k podpoře redistribuce. Jak se ukazuje z našeho výzkumu, zejména v případě vysokoškolsky vzdělaných lidí je třeba velmi citlivě vyvažovat míru redistribuce se zachováním ochoty k solidárnímu jednání, která je v této skupině silně preferována na vyvážené úrovni (2018 z: 2,47*, 2021 z: 3,58***). Vzhledem k silnému negování extrémní solidarity (2018 z: -4,81***, 2021 z: -4,80***) u této skupiny sehrává důležitou roli při akceptaci vyšší míry redistribuce porozumění jejím důvodům. Naopak lidé s nižším vzděláním tendují k vysoké míře solidarity ze strany sociálního státu, který pokládají za spoluzodpovědný za jejich zabezpečení a životní jistoty.

Zjištěné postoje k solidaritě a zejména dlouhodobě nízká podpora solidarity jsou výzvou pro sociální pedagogiku, zabývající se mimo jiné socializací a výchovou k vyváženému vztahu mezi individualitou a společností. Zjištění o strukturální nevyváženosti přístupu k solidaritě, jejímiž zdroji jsou odlišné koncepce a porozumění solidaritě (Banting a Kymlicka, 2017), nás vede k přesvědčení, že pro sociálně pedagogické působení jak v rovině prevence (správné porozumění solidaritě a výchova k odpovědnému občanství), tak i v rovině intervence (programy pro sociální začleňování a odstraňování nerovnosti) jsou zcela klíčové dvě výzvy: (1) udržování mezigenerační soudržnosti vedením mezigeneračního dialogu o solidaritě a subsidiaritě na různých úrovních od osoby přes rodiny až po stát; a (2) vytváření intervenčních a preventivních programů (např. Schupp, 2019) pro podporu koheze zejména s ohledem na osoby s nižším vzděláním nebo socioekonomickým statutem, aby se zabránilo jejich radikalizaci.

Závěr

Předložené závěry výzkumu přináší dvě podstatná zjištění. První z nich poukazuje na systémovou stabilitu postojů vůči solidaritě a roli státu při redistribuci prostředků, díky níž se náš předpoklad o systémovém posunu ve vnímání solidarity v pandemickém období nenaplnil. Druhý poukazuje na prohlubující se strukturální rozdíly v přístupu k chápání solidarity u mužů a žen, ale také různých věkových a vzdělanostních skupin. Zabraňování radikalizaci krajních postojů a posilování koheze společnosti vnímáme jako významnou roli sociální pedagogiky a jejich preventivních a sociálně intervenčních programů.

- 1 Myšlenka solidarity je založena na ideji společnosti, do kterého člověk vkládá naději spolu s očekávaním reciprocity v době potřeby (nouze). Může být dobrovolná, nebo naopak může být občanům vnucena demokratickým parlamentem nebo autokratickým vládcem a jako taková je výrazným nástrojem sociální ochrany (Tomeš, 2015). Solidarita přináší členům skupiny mnoho výhod, ale je také spojena s morálními závazky (O'Neill, 1996). Druhou stranu mince vytváří subsidiarita. Uspořádává vztah společenského celku k jednotlivci nebo k jednotlivým společenským skupinám na dvou úrovních: 1. na úrovni vlastní pomoci (svěpomoci), 2. na úrovni poskytnutí pomoci ke svěpomoci (Olečká, Zieřina a Ivanová, 2009).
- 2 zahrnuje informace o socioekonomickém postavení a sociopolitických postojích a provádí se každé dva roky v přibližně 35 zemích. Analýza (N = 366 035) zahrnuje období od roku 2002 do roku 2016 a omezuje se na respondenty starší 25 let žijící v EU15.

Literatura

Akers, Ronald L. a Wesley G. Jennings. 2019. „The Social Learning Theory of Crime and Deviance“. In *Handbook on Crime and Deviance*, editoval Marvin D. Krohn, Nicole Hendrix, Gina Penly Hall a Alan J. Lizotte, 113–29. Cham: Springer International Publishing.

- Allcott, Hunt, Levi Boxell, Jacob Conway, Matthew Gentzkow, Michael Thaler a David Yang. 2020. „Polarization and Public Health: Partisan Differences in Social Distancing during the Coronavirus Pandemic“. *Journal of Public Economics* 191 (listopad): 104254. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2020.104254>.
- Ares, Macarena, Reto Bürgisser a Silja Häusermann. 2021. „Attitudinal Polarization towards the Redistributive Role of the State in the Wake of the COVID-19 Crisis“. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 31 (sup1): 41–55. <https://doi.org/10.1080/17457289.2021.1924736>.
- Aristotelés. 1996. *Etika Nikomachova*. 2., Rozš. vyd. Praha: P. Rezek.
- Arts, Wil a John Gelissen. 2001. „Welfare States, Solidarity and Justice Principles: Does the Type Really Matter?“ *Acta Sociologica* 44 (4): 283–99. <https://doi.org/10.1177/000169930104400401>.
- Azen, Razia a Cindy M. Walker. 2021. *Categorical data analysis for the behavioral and social sciences*. 2. vyd. New York; London: Routledge.
- Bajajová, Karolína. 2022. „Vliv pandemie covidu-19 na vývoj režimů sociálního státu“. *FÓRUM sociální politiky*, č. 4: 12–18.
- Banting, Keith G. a Will Kymlicka, ed. 2017. *The Strains of Commitment: the Political Sources of Solidarity in Diverse Societies*. First edition. Oxford; New York, NY: Oxford University Press.
- Bar-Tal, Daniel. 1986. „Altruistic Motivation to Help: Definition, Utility and Operationalization“. *Humboldt Journal of Social Relations* 13 (1/2): 3–14.
- Brunner, Eric, Stephen L. Ross a Ebonya Washington. 2011. „Economics and policy preferences: causal evidence of the impact of economic conditions on support for redistribution and other ballot proposals“. *Review of Economics and Statistics* 93 (3): 888–906.
- Burgoon, Brian. 2014. „Immigration, Integration, and Support for Redistribution in Europe“. *World Politics* 66 (3): 365–405. <https://doi.org/10.1017/S0043887114000100>.
- ČSÚ. 2018. „Demographic Yearbooks (pramenná díla) 2017 – 2010“. Český statistický úřad. https://www.czso.cz/csu/czso/casova_rada_demografie.
- . 2019. „Vývoj obyvatelstva České republiky – 2018“. Vývoj obyvatelstva České republiky – 2018 [Development of the population of the Czech Republic – 2018]. 3. říjen 2019. <https://www.czso.cz/csu/czso/vyvoj-obyvatelstva-ceske-republiky-2018>.
- Dorn, David, Gordon Hanson a Kaveh Majlesi. 2020. „Importing political polarization? The electoral consequences of rising trade exposure“. *American Economic Review* 110 (10): 3139–83.
- Ebbinghaus, Bernhard, Lukas Lehner a Elias Naumann. 2022. „Welfare State Support during the COVID-19 Pandemic: Change and Continuity in Public Attitudes towards Social Policies in Germany“. *European Policy Analysis* 8 (3): 297–311. <https://doi.org/10.1002/epa2.1152>.
- Fraser, Nancy a Axel Honneth. 2005. „Přerozdělování nebo uznání?“ *Filosofický časopis*, č. 53: 299–306.
- Gaalen, Ruben I. van a Pearl A. Dykstra. 2006. „Solidarity and Conflict Between Adult Children and Parents: A Latent Class Analysis“. *Journal of Marriage and Family* 68 (4): 947–60. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2006.00306.x>.
- Gadarian, Shana Kushner, Sara Wallace Goodman a Thomas B. Pepinsky. 2021. „Partisanship, Health Behavior, and Policy Attitudes in the Early Stages of the COVID-19 Pandemic“. *editoval Noam Lupu*. *PLOS ONE* 16 (4): e0249596. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0249596>.
- Gelepathis, Margarita a Marco Giani. 2022. „Inclusion without Solidarity: Education, Economic Security, and Attitudes toward Redistribution“. *Political Studies* 70 (1): 45–61. <https://doi.org/10.1177/0032321720933082>.
- Grossman, Guy, Soojong Kim, Jonah M. Rexer a Harsha Thirumurthy. 2020. „Political Partisanship Influences

Behavioral Responses to Governors' Recommendations for COVID-19 Prevention in the United States". *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* 117 (39): 24144–53. <https://doi.org/10.1073/pnas.2007835117>.

Kraus, Blahoslav. 2008. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál.

Kraus, Blahoslav a Stanislava Hoferková. 2016. „The Relationship of Social Pedagogy and Social Work". *Sociální pedagogika / Social Education* 4 (1): 57–71. <https://doi.org/10.7441/soced.2016.04.01.04>.

Krebs, Vojtěch, ed. 2015. *Sociální politika*. 6. vyd. Praha: Wolters Kluwer.

Lahusen, Christian, Maria Grasso a Maria Grasso, ed. 2018. *Solidarity in Europe: Citizens' Responses in Times of Crisis*. Palgrave Studies in European Political Sociology. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.

Laitinen, Arto a Anne Birgitta Pessi. 2014. *Solidarity: Theory and Practice*. London: Lexington Books.

Mareš, Petr a Tomáš Sirovátko. 2008. „Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začlenování (inkluzie) – koncepty, diskurz, agenda [Social Exclusion and Social Inclusion – Concepts, Discourse, Agenda]". *Czech Sociological Review* 44 (2): 271–94. <https://doi.org/10.13060/00380288.2008.44.2.03>.

Merkley, Eric, Aengus Bridgman, Peter John Loewen, Taylor Owen, Derek Ruths a Oleg Zhilini. 2020. „A rare moment of cross-partisan consensus: Elite and public response to the COVID-19 pandemic in Canada". *Canadian Journal of Political Science/Revue canadienne de science politique* 53 (2): 311–18.

Meulen, Ruud ter. 2017. *Solidarity and Justice in Health and Social Care*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781107707023>.

Nagel, Thomas. 1979. *The Possibility of Altruism*. Revised ed. Princeton NJ: Princeton University Press.

Platón. 2005. *Ústava*. 4. vyd. Praha: OIKOYMENH.

Pospíšil, Jiří. 2018. „Social Survey Project". Online. Olomouc: ITTS. <https://www.socialsurvey.eu/>.

Rania, Nadia, Ilaria Coppola, Francesca Lagomarsino a Rosa Parisi. 2022. „Family Well-being during the COVID-19 Lockdown in Italy: Gender Differences and Solidarity Networks of Care". *Child & Family Social Work* 27 (1): 1–10. <https://doi.org/10.1111/cfs.12867>.

Rawls, John. 2005. *A theory of justice*. Original ed. Cambridge, Mass: Belknap Press.

Schraff, Dominik. 2021. „Political trust during the Covid-19 pandemic: Rally around the flag or lockdown effects?" *European journal of political research* 60 (4): 1007–17.

Schupp, Karen, ed. 2019. *Dance Education and Responsible Citizenship: Promoting Civic Engagement through Effective Dance Pedagogies*. New York: Routledge.

Schweigert, Francis J. 2002. „Solidarity and Subsidiarity: Complementary Principles of Community Development". *Journal of Social Philosophy* 33 (1): 33–44. <https://doi.org/10.1111/1467-9833.00122>.

Smolík, Josef. 2022. „Covid-19 a skupinová polarizace". In *ACTA FACULTATIS PHILOSOPHICAE UNIVERSITATIS ŠAFARIKIANAE*. Košice.

Soukup, Petr a Ladislav Rabušic. 2007. „Několik poznámek k jedné obsesi českých sociálních věd-statistické významnosti/Some Notes on the Obsession of the Czech Social Sciences with Statistical Significance". *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 379–95.

Tomeš, I. 2015. „Otázky realizace povinné sociální solidarity sociálním státem". *FÓRUM sociální politiky* 10.

Vostatek, Jaroslav. 2021. „(Ne) podmíněné sociální dávky prizmatem sociálních modelů". *Fórum sociální politiky*, č. 2: 2–13.

Žižková, Jana. 2007. „Úvaha o perspektivách solidarity a ekvivalence v sociálních systémech". *Fórum sociální politiky*, 2–6.

PhDr. Jiří Pospíšil, Ph.D.
(jiri.pospisil@upol.cz) je vedoucím Katedry křesťanské sociální práce na Cyrilometodějské teologické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci (Department of Christian Social Work, Sts Cyril and Methodius Faculty of Theology, Palacký University Olomouc), Univerzitní 22, 779 00 Olomouc, Česká republika. Zaměřuje se na kvantitativní výzkum hodnot, volného času a socioekonomických faktorů determinujících sociální fungování.

PhDr. Ivana Olecká, Ph.D.
(ivana.olecka@upol.cz) působí jako odborná asistentka na Katedře křesťanské sociální práce, Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci (Department of Christian Social Work, Sts Cyril and Methodius Faculty of Theology Palacký University Olomouc), Univerzitní 22, 779 00 Olomouc, Česká republika. Zaměřuje se na oblast metodologie výzkumu, aktivně publikuje a věnuje se výzkumu v oblasti abúzu návykových látek, úmrtí dětí do pěti let, rodičovské resilience, sociálně rizikových faktorů a péče o specifické skupiny.

Sociologický časopis
Czech Sociological Review

Vyšlo nové, monotematické číslo 5/2022
„Pandemie jako sociologický problém: krize institucí“

Z obsahu

Stati

Magdalena Mouralová, Eva M. Hejzlarová: Proč učitelky nechodí na ošetrovačku? Emoční strategie, mikropolitiky a sebepečení učitelůk s malými dětmi v době pandemie

Ondřej Kaščík, Yvona Kostecká, Tereza Komárková, Veronika Novotná: Rodina jako substituce školy? K distribuci vzdělávací zodpovědnosti ve dvou vlnách pandemie covidu-19 v České republice

Blanka Nykllová, Dana Moree, Vanda Maufras Černoohorská: Nevědění jako faktor v nepravdivé regulaci domácího násill na ženách v zrcadle pandemie covidu-19

Michal Synek, Dana Hradcová, Radek Carboch: „Všechno stejny, všechno zastaveny“: Karantena v „domově“ pro lidi označené za postižené

Nekrolog

Knižní recenze

Sociologický časopis / Czech Sociological Review
Recenzovaný oborový vědecký časopis vydávány Sociologickým ústavem AV ČR, v. v. i.
Přináší zásadní stati rozvíjející českou sociologii.

Obsah časopisu je dostupný online na <https://sreview.soc.cas.cz>
Vychází 6x ročně (4x český, 2x anglický).
Cena jednoho výtisku je 85 Kč. Předplatné na rok je 510 Kč.
Předplatné zajišťuje SEND Předplatné s.r.o. <https://send.cz/>

Sociologický ústav
Akademie věd ČR

Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.
Tiskové a ediční oddělení
Jiřská 1, 110 00 Praha 1,
tel. 210 310 217
e-mail: casopis@soc.cas.cz

Sociologický časopis
Czech Sociological Review

Vyšlo nové, monotematické číslo 5/2022
„Pandemie jako sociologický problém: krize institucí“

Z obsahu

Stati

Magdalena Mouralová, Eva M. Hejzlarová: Proč učitelky nechodí na ošetrovačku? Emoční strategie, mikropolitiky a sebepečení učitelůk s malými dětmi v době pandemie

Ondřej Kaščík, Yvona Kostecká, Tereza Komárková, Veronika Novotná: Rodina jako substituce školy? K distribuci vzdělávací zodpovědnosti ve dvou vlnách pandemie covidu-19 v České republice

Blanka Nykllová, Dana Moree, Vanda Maufras Černoohorská: Nevědění jako faktor v nepravdivé regulaci domácího násill na ženách v zrcadle pandemie covidu-19

Michal Synek, Dana Hradcová, Radek Carboch: „Všechno stejny, všechno zastaveny“: Karantena v „domově“ pro lidi označené za postižené